

Мозговий О.М.
*професор кафедри міжнародних фінансів
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ФОНДОВІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Війна в Україні не лише змінила політичні й безпекові орієнтири держави, а й поставила перед економікою виклик глибокої структурної трансформації. Ринок праці опинився у стані нестабільності, коли традиційні механізми зайнятості, соціального захисту та фінансової підтримки втратили ефективність. Зруйнована інфраструктура, релокація бізнесу, масштабна трудова міграція та зміна структури попиту на робочу силу формують нову соціально-економічну реальність.

У цих умовах відновлення зайнятості не може обмежуватися суто адміністративними або бюджетними методами. Потрібен багаторівневий фінансовий інструментарій, що поєднує державні ресурси, приватний капітал і міжнародну допомогу. Фінансування політики зайнятості має перейти від моделі «витрат» до моделі «інвестицій», тобто розглядатися як довгостроковий інституційний механізм соціально-економічного розвитку. Саме тому актуалізується питання створення системи цільового фондового фінансування програм зайнятості, яке ґрунтується на принципах прозорості, ефективності та партнерства між державою, бізнесом і фінансовими ринками.

Після 2022 року структура українського ринку праці зазнала суттєвих змін. Міжнародна організація праці оцінює, що зайнятість у 2022 році знизилася приблизно на 15,5 % ($\approx 2,4$ млн робочих місць) порівняно з довоєнним 2021 роком [1]. Водночас за даними аналізу Національного банку України прогнозується, що рівень безробіття міг сягати близько 21 % у 2022 році, з подальшим зниженням до приблизно 14 % у 2024 році [4]. Значну частину втрат робочих місць зазнали промисловість, транспорт, логістика та сфера послуг. З іншого боку, спостерігається дефіцит кадрів у секторах, пов'язаних з обороною, енергетикою, ІТ та аграрним виробництвом, що зумовлено як мобілізацією, так і переселенням працівників.

Військові дії спровокували також зміну географії зайнятості: у регіонах із низьким рівнем ризику безробіття зменшується, а на

територіях, що зазнали руйнувань, економічна активність майже паралізована. За оцінками Міністерства економіки, кількість зайнятих в Україні скоротилася на понад 20 % після початку воєнних дій, і для відновлення довоєнного рівня працевлаштування необхідне зростання зайнятості приблизно на 67 % до 2032 року [3].

Разом із тим війна створила нову мотиваційну динаміку серед населення: поширюється самозайнятість, соціальне підприємництво, волонтерські ініціативи, які часто переростають у сталий бізнес. У цьому контексті модернізована політика зайнятості має виходити за межі компенсаційних заходів і зосереджуватися на створенні умов для відновлення людського капіталу через підтримку ініціативної, продуктивної праці.

Традиційна модель фінансування зайнятості в Україні спирається на кошти державного та місцевих бюджетів, а також Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Проте ці ресурси, навіть у довоєнний період, не покривали повною мірою потреби ринку праці. У воєнних умовах навантаження на бюджет різко зросло, тоді як податкова база звузилася.

У світі існують різні моделі інституційного фінансування політики праці. У країнах ЄС та серед країн ОЕСР широко застосовуються державні програми з частковою компенсацією заробітної плати, грантові механізми на підтримку підприємництва і розширена активна політика ринку праці [2]. Натомість застосування соціальних чи воєнних облігацій і фондів впливу у сфері зайнятості залишається менш поширеним і вимагає подальшого розвитку.

Для України перспективним є змішаний формат, коли частина фінансування здійснюється через фондовий ринок, зокрема, через випуск воєнних або соціальних облігацій, кошти яких спрямовуються на програми зайнятості, перекваліфікації та підтримку малого бізнесу, що дозволяє не лише розширити фінансову базу, а й підвищити рівень прозорості використання коштів, оскільки такі інструменти підлягають публічній звітності та контролю.

Інституційна архітектура фінансування зайнятості має ґрунтуватися на принципі мультиагентності, тобто залученні різних суб'єктів із чітким розподілом функцій. Держава виступає гарантом і координатором, фондовий ринок забезпечує механізм акумуляції коштів, а бізнес і громадські організації — виконавцями конкретних проєктів.

Ключовими інститутами цієї системи можуть стати: державний фонд зайнятості відновлення, який акумулює бюджетні кошти, гранти донорів і доходи від розміщення соціальних облігацій; агентство соціальних інвестицій, відповідальне за відбір, оцінювання та моніторинг ефективності програм; інвестиційні платформи регіонального

розвитку, які фінансують місцеві ініціативи зі створення робочих місць у громадах; фінансові посередники — банки, кредитні спілки, краудфандингові сервіси, що здійснюють мікрофінансування малого підприємництва. Така інституційна мережа має функціонувати на основі публічно-приватного партнерства, що забезпечує не лише фінансову диверсифікацію, а й спільну відповідальність за результати.

Модель цільового фондового фінансування програм зайнятості передбачає використання механізмів ринку капіталу для вирішення соціально-економічних завдань, у якому важливо забезпечити баланс між прибутковістю для інвестора і суспільним ефектом. Основні елементи такої моделі проілюстровано на рис. 1. Перевага цієї моделі полягає у стимулюванні розвитку внутрішнього фондового ринку, розширенні інвестиційної можливості держави й створенні умови для залучення коштів діаспори та міжнародних партнерів у соціально значущі проекти.

Рис. 1. Елементи моделі цільового фондового фінансування зайнятості

Джерело: розроблено автором.

Контроль і оцінювання ефективності мають стати центральним елементом нової фінансової системи. Пропонується застосувати результативне бюджетування — підхід, коли фінансування прив'язане до досягнення конкретних результатів. Наприклад, якщо програма створила 1 000 нових робочих місць, наступне фінансування зростає пропорційно до її успішності.

Додатково варто впровадити цифрові платформи моніторингу, які дозволяють відстежувати рух коштів у реальному часі. Такі інструменти вже діють у сфері публічних фінансів (Prozorro, Spending.gov.ua) і можуть бути адаптовані під соціально-трудова програми. Ефективність контролю забезпечується також незалежним аудитом, участю профспілок і представників бізнесу у спостережних радах фондів, що формує довіру до системи, без якої фінансування зайнятості не може бути стійким.

Реалізація запропонованої моделі дає змогу отримати кілька позитивних ефектів, що у довгостроковій перспективі сприятиме зміцненню фінансової автономії України, розвитку ринку капіталу та зменшенню залежності від зовнішніх донорів: економічний ефект — зростання податкових надходжень, скорочення безробіття, збільшення продуктивності праці; соціальний ефект — зменшення рівня бідності, посилення соціальної згуртованості, підтримка ветеранів і внутрішньо переміщених осіб; інституційний ефект — формування нових інструментів взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством.

Фінансування зайнятості в умовах воєнного відновлення має стати не просто інструментом підтримки, а каталізатором структурних змін. Держава повинна створити умови, за яких кошти інвесторів — приватних, інституційних, міжнародних — працюватимуть на розвиток людського капіталу. Використання фондів механізмів відкриває для України можливість перейти від реактивної до проактивної політики ринку праці. Поєднання фінансової гнучкості, інституційної підзвітності й цифрової прозорості може стати тим фундаментом, на якому базуватиметься відновлення економіки та соціальної довіри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ILO support to Ukraine recovery. <https://www.ilo.org/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ukraine/ilo-support-ukraine-recovery>.
2. OECD Employment Outlook 2022: Building Back More Inclusive Labour Markets. (2022). https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/09/oecd-employment-outlook-2022_7a5a73b3/1bb305a6-en.pdf.
3. Мінекономіки порахувало, яка має бути зайнятість населення для відновлення України. <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3844991-minekonomiki-porahovalo-aka-mae-buti-zajnatist-naselenna-dla-vidnovlenna-ukraini.html>.
4. Інфляційний звіт. (2024). https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7.